

PROCEDEE SEMANTICE DE FORMARE A TERMENILOR JURIDICI

SEMANTIC PROCEDURES FOR THE FORMATION OF LEGAL TERMS

Svetlana BÎRSAN, dr., conf. univ.,
UPS „Ion Creangă” din Chișinău
ORCID: 0000-0001-8349-2714
birsan.svetlana@upsc.md

Lucia CEPRAGA, dr., conf. univ.,
UGAL „Dunărea de Jos” din Galați
ORCID: 0000-0003-4253-2753
cepraga.prof.ugal@gmail.com

Svetlana BÎRSAN, PhD, Associate Professor,
“Ion Creanga” SPU of Chisinau

Lucia CEPRAGA, PhD, associate professor,
UGAL „Dunarea de Jos” din Galati,

CZU: 81’37:34

DOI: 10.46727/c.v3.21-22-03-2024.p110-114

Abstract. In this article, we propose to research certain semantic procedures for the formation of legal terms from the perspective of reterminologizing. The scientific approach is to draw attention to the linguistic phenomenon of "migration" of terminological lexical units from other scientific fields into the legal terminological system, following semantic reinterpretation. The terminological need derives from the socio-professional contexts to know, recognize and rename the processes specific to each field of activity. The purpose of the research consists in the transversal approach of the terminology between the fields of reference, without excluding, of course, the common language. The terminological modeling, based on the phenomena of terminologicalization, determinologizing and reterminologizing, gives originality, viability and vitality to the terminological system. The present study is a source of valorization of the legal language and, at the same time, a means of developing professional legal communication. Moreover, legal terminology requires a deep knowledge by specialists in the field in order to ensure an accurate and specific interpretation in various legal situations.

Keywords: Legal language, terminological, reterminological, lexeme, interdisciplinarity.

În contextul evoluției continue a societății, limbajul juridic este supus unor transformări constante care vizează schimbările în legislație, jurisprudență, precum și în percepția publică. Reconceptualizarea și reterminologizarea termenilor juridici au devenit narațiuni indispensabile în efortul de clarificare și simplificare a comunicării în domeniul profesional. Acest proces, care se adaptează la noile necesități, reflectă situația unei societăți în schimbare și servește ca mijloc de asigurare a accesului egal la justiție și drepturi pentru toți cetățenii.

Atunci când vorbim despre „migrarea” termenilor, facem apel la procedeele semantice de formare a termenilor, precum ar fi: terminologizarea, reterminologizarea, despre care se menționează în lucrările cercetătorilor Juan Sager și Maria Teresa Cabré [4, p. 264]. Maria Teresa Cabré ne relatează despre „limbaje speciale sau specializate, făcând referire la un set de subcoduri, care, parțial, se suprapun cu subcodurile limbajului comun, fiecare dintre acestea poate fi caracterizat de anumite particularități, precum domeniul de activitate, tipul de interlocutori, situație, intențiile vorbitorului, contextul în care are loc schimbul de informații, tipul și forma acestui schimb de informații etc.” [4, p. 264] Potrivit lingvistei, „limbajele

speciale au multe caracteristici similare cu limbajul comun, așa că o definiție a limbajului specializat trebuie să includă următoarele caracteristici:

- Elementele distinctive ale limbajelor specializate nu sunt fenomene izolate, ci mai degrabă seturi înrudite ale caracteristicilor;
- Scopul comunicativ este important, comparativ cu alte funcții complementare ale limbii;
- Natura specifică se constituie din diferențele din domeniul de activitate, cunoștințele utilizatorului și aria utilizării sale.” [4, p. 62]

Pornind de la aceste afirmații, precizăm că limbajul terminologic este privit ca un instrument de comunicare, folosit în vari contexte. Din această cauză, lingviștii se focusează pe aspectului lexical, menționând că „cele mai importante diferențe în cazul limbajelor de specialitate se regăsesc la nivel lexical, în terminologia specifică, deoarece terminologiile prezintă grade diferite de specializare,” [15, p. 186] în funcție de domeniul și nivelul de abstractizare.

În anumite situații, procesul de terminologizare se referă la crearea termenilor din unități preluate din limbajul uzual. Aliona Luca precizează că „terminologizarea reprezintă un proces semantic, care presupune evoluția sensului cuvintelor din uzul general (adică din limbajul comun) în procesul de transformare a lor în unități lexicale specializate, având drept rezultat «modificarea și reinterpretarea semantică» a acestora.” [13, p. 62] În contextul terminologiei, Eugenia Mincu etalează trei niveluri în abordarea fenomenului în discuție: „a) nivelul lingvistic al terminologiei (cuvântul și sensul cuvântului; interacțiunea lexicală); b) nivelul extralingvistic (conceptualizarea lumii; teoria cunoașterii, structurarea și organizarea conceptelor); c) nivelul reprezentărilor.” [16, p. 31].

Noțiunea de reterminologizare este abordată de Monica-Mihaela Rizea, Inga Druță ș.a. ca polisemie „intradomenială, polisemie interdomenială și polisemie extradomenială.” [16, p. 179]. Reterminologizarea, la fel ca și determinologizarea, este, grosso modo, interpretată ca „*migrarea* termenilor dintr-un sistem terminologic în alt domeniu de specialitate”. [2, p.143] În analiza reterminologizării ne vom axa pe „*metafora* terminologică și conceptuală (pentru termenii care au seme comune) și pe *metonimizare* (unde se omite sau se adaugă un sem la termenul nou de tip acțiune – consecință, conținut – conținător, specific – general, semn – obiect semnificat)” [17, p. 180]. În literatura de specialitate acest procedeu semantic se numește reterminologizare și constă „în faptul că termenii, reflectând cunoștințele primare ale vorbitorilor despre știință și tehnică, la o etapă mai avansată a gândirii, sunt adoptați de noile sisteme terminologice. Altfel spus, pentru a denumi fenomene ori noțiuni recent apărute, limba recurge uneori la termeni deja existenți în alte sisteme terminologice, care ar putea avea trăsături semantice asemănătoare. Prin urmare, ambele sensuri, atât cel inițial, cât și cel reterminologizat, capătă statut de independență, iar contextul diferențiază termenul sub aspect semantic” [5, p. 124].

În literatura de specialitate, „noțiunea de *reterminologizare* cunoaște diverse definiții și interpretări. Fiind împrumutat din limba latină (prin filieră franceză), *re-* este un element utilizat în cuvinte derivate cu următoarele sensuri: *din nou*, *înapoi*, *dimpotrivă*, *contra* și servește la formarea unor verbe, a unor substantive și a unor adjective.” [5, p. 124]. În limba comună și, mai ales, în limbajele specializate, acest prefix este foarte productiv. De cele mai multe ori, el are sens iterativ (repetativ, frecventativ), fapt ce ar putea justifica adoptarea definiției date de Superanskaia A.V., Podolskaia N.V., Vasilevia N.V., care consideră că „reterminologizarea reprezintă procesul de revenire în limbajul inițial a unui termen care fusese anterior adoptat de un alt domeniu al cunoașterii, dar care revine în limbajul inițial cu sensul pe care l-a căpătat în domeniul respectiv (adică o terminologizare repetată)” [17].

În această ordine de idei, reterminologizarea este considerată drept „o modalitate de creare a termenilor dintr-un domeniu de specialitate de la termeni existenți deja în alt domeniu de specialitate” [5, p. 125], un proces care „se manifestă atunci când un termen este adoptat de două sau mai multe sisteme terminologice” [17, p. 55] și a cărui principală particularitate distinctivă este că „unitatea terminologică nou formată poate fi introdusă concomitent în diferite domenii de specialitate (termenii interdisciplinari)” [5, p. 125].

Dacă „terminologizarea reprezintă procesul semantic de formare a termenilor, reterminologizarea transferă semantic termenii dintr-un domeniu științific în altul.” [5, p. 124]

Procesul de reterminologizare nu este străin nici sistemului lexical de specialitate din domeniul juridic. Astfel, o analiză sumară asupra terminologiei juridice ne permite identificarea unor lexeme „migratoare”, precum cele prezentate infra.

Un exemplu de remodelare conceptuală și de reutilizare interterminologică a o prezintă lexemul *cumul*. Conform Dicționarului explicativ al limbii române, lexemul are accepția de „deținere de către o persoană a mai multor funcții sau atribuții (remunerate) în același timp.” [9] Termenul este utilizat, inițial și cu precădere, în domeniul managementului resurselor umane, ca în: „*Munca prin cumul* reprezintă îndeplinirea de către salariat, pe lângă munca de bază, a unei alte munci, permanente sau temporare, în afara orelor de program, pe baza unui contract individual de muncă distinct (art.267 alin.(1) din Codul muncii).” [16] Ulterior, îl atestăm aplicat și în domeniul jurisprudenței, deja sub influența altor lexeme juridice, reterminologizat: „Dacă recidiva se îmbină cu *cumulul de sentințe*, pedeapsa în baza ultimei sentințe trebuie să fie stabilită ținându-se cont de prevederile art. 82 alin. (2) CP.” [12] Totodată, DEX-ul ne mai propune, cu o a doua semnificație, și explicația expresiei terminologice *cumul de infracțiuni* - situație în care, printr-o acțiune, se săvârșesc mai multe infracțiuni [8]. Iar verbul substantivizat *cumulare* este extins utilizat în exemple cum ar fi: „*Cumularea pedepselor* complementare în cazul cumulului de sentințe se efectuează în condițiile art. 84 alin. (2) CP prevăzute pentru cumulare pedepselor complementare în cazul unui concurs de infracțiuni (art. 85 alin. (2) CP)” [12].

Lexemul *concurs* este înregistrat în majoritatea dicționarelor generale cu sensul: „1. Întrecere (sportivă) finalizată cu întocmirea unui clasament și cu acordarea unor premii celor mai buni dintre participanți; 2. Examen pentru dobândirea, în ordinea clasificării, a unui post, a unei catedre, a unei burse etc. sau pentru admiterea într-o instituție de învățământ.” Concomitent, atestăm și expresia *concurs de împrejurări*, care face referire la „totalitatea împrejurărilor care se întâlnesc într-un anumit moment; conjunctură” [8]. Ne permitem să afirmăm că grație migrării și integrării acestuia în sistemul terminologic juridic, s-a format și expresia terminologică juridică *concurs de infracțiuni*. „*Concursul de infracțiuni* reprezintă prima formă a pluralității de infracțiuni, care particularizează două sau mai multe fapte condamnabile penal, săvârșite de către o anumită persoană,” [6, p.15]. Potrivit Dicționarului juridic, concursul de infracțiuni reprezintă „formă a pluralității de infracțiuni constând în existența a două sau mai multor infracțiuni săvârșite de aceeași persoană, mai înainte de a fi intervenit o condamnare definitivă pentru vreuna dintre ele și dacă toate sunt susceptibile de a fi supuse judecării.” [9] Deci, lexemul *concurs* devine parte componentă a unei expresii terminologice, care se ancorează semantic în evidențierea anumitor elemente definitorii. În literatura de specialitate mai atestăm și construcțiile dezvoltate „*concurs real de infracțiuni* și *concurs formal de infracțiuni*.” [9] Prezentăm spre ilustrare un exemplu contextual: „În cazul îmbinării recidivei și a concursului de infracțiuni, instanța de judecată va stabili inițial pedeapsa pentru fiecare infracțiune în parte, ținând cont de prevederile art. 82 alin. (2) CP, ulterior va stabili pedeapsa definitivă pentru concurs de infracțiuni conform prevederilor art. 84 alin. 1 CP.” [12]

Paralel, în literatura de specialitate se atestă și un *alt traseu interdomenial*. Este vorba de termenul *recidivă*, care, inițial, îl găsim utilizat în terminologia juridică, având semnificația de „săvârșire de către o persoană, în anumite condiții, a unei noi infracțiuni pentru care legea penală prevede pedepse privative de libertate.” [8] Exemplele infra completează această afirmație: „Până la soluționarea problemei privind aplicarea pedepsei pentru recidivă de infracțiuni, judecătorul trebuie să cerceteze minuțios circumstanțele care confirmă sau infirmă existența recidivei de infracțiuni” [12]. Sub acțiunea demersului semasiologic (fenomenul de metonimie) are loc transferul acestuia în terminologia medicală. În acest domeniu, *recidiva* se referă la „reparație, revenire a unei boli după ce aceasta s-a vindecat clinic”, *extrinsec* (adj.) (anat.) „situat în afara unui organ”. Termenul devine polisemantic și este un alt exemplu de remodelare conceptuală și de reutilizare interterminologică a lexemelor.

În științele juridice identificăm și verbul *a recidiva* „a comite o infracțiune după ce mai fusese condamnat o dată, pentru săvârșirea altei infracțiuni”. Prin extensiune, se formează și termenul *recidivist (recidivant)* – persoană care repetă aceeași greșeală sau persoană care se află în stare de recidivă. [8]

După cum a mai fost menționat, „o particularitate distinctivă a procesului de reterminologizare o constituie faptul că unitatea terminologică nou formată poate fi introdusă concomitent în diferite domenii de specialitate. Acești termeni sunt denumiți *termeni interdisciplinari*.” [5, p.124]

Este important să evidențiem rolul semanticii în definirea și interpretarea termenilor juridici, precum și influența asupra clarității și coerenței legislației. De asemenea, anumite procedee semantice, cum ar fi definițiile precise și distincțiile semantice, pot contribui la evitarea ambiguității în textele legale. O abordare riguroasă și detaliată a acestor aspecte va oferi o perspectivă profundă asupra importanței formării limbajului juridic.

Reterminologizarea termenilor în limbajul juridic are o importanță incontestabilă din mai multe perspective. Menționăm câteva dintre acestea:

- ✓ *Claritate și accesibilitate*. Prin redefinirea și simplificarea terminologiei juridice, se îmbunătățește înțelegerea și accesibilitatea legilor și drepturile cetățenilor. Acest lucru este esențial pentru asigurarea că cetățenii pot să înțeleagă în mod corect prevederile legale care interferează viața de zi cu zi.
- ✓ *Evitarea ambiguității și a erorilor de interpretare*. Utilizarea unui limbaj juridic clar și precis contribuie la reducerea ambiguității și a divergențelor de interpretare a legilor sau a documentelor legale. Acest lucru poate preveni litigiile inutile și poate consolida coerența în interpretarea și aplicarea legii.
- ✓ *Adaptarea la schimbările sociale și tehnologice*. Reactualizarea termenilor juridici pentru a reflecta noi realități sociale și tehnologice este esențială pentru menținerea relevanței și eficacității sistemului juridic. Acest proces permite adaptarea rapidă și corectă la evoluțiile societale și tehnologice.
- ✓ *Consolidarea încrederii în sistemul juridic*. Prin promovarea transparenței și coerenței în limbajul juridic, se consolidează încrederea publicului în sistemul juridic. Cetățenii percep un sistem juridic clar și accesibil ca fiind echitabil și mai eficient în protejarea drepturilor lor.

În concluzie, reterminologizarea termenilor în limbajul juridic nu doar simplifică comunicarea și înțelegerea dreptului, dar și contribuie și la consolidarea transparenței și coerenței în sistemul juridic, având un impact pozitiv asupra tuturor actorilor implicați în procesul juridic.

BIBLIOGRAFIE

1. BIDU-VRĂNCEANU, A., *Lexicul specializat în mișcare. De la dicționare la texte*. București: Editura Universității din București, 2007, 265 p. ISBN: 9737373367
2. BÎRSAN, S., *Dinamica terminologiei economice în limba română (domeniul financiar-bancar)*. Chișinău: ASEM, 2006, 266 p. ISBN 978-9975-75-017-2.
3. CABRÉ, M.T., *Terminology. Theory, methods and applications*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 1999. Disponibil: <https://humanities.studiamsu.md/wp-content/uploads/2022/01/14.-p.-105-113-1.pdf> (vizitat 07.03.2023)
4. CAZAN, O., Procedee de formare a terminologiei juridice românești. *Ianua. Revista Philologica Romanica*. [online]. 2009, Vol. 9. ISSN 1616-413X
Disponibil: <file:///C:/Users/User/Downloads/Dialnet-ProcedeeleDeFormareATerminologieiJuridiceRomanesti-3194715.pdf> (vizitat 14.03.2023)
5. CEPRAGA, L., *Studiu asupra terminologiei managementului economic în limba română*, Chișinău: ASEM, 2006, 279 p. ISBN 978-9975-75-023-3.
6. COJOCARU, R., *Trăsăturile defînitorii și formele concursului de infracțiuni potrivit Codului penal al Republicii Moldova* Disponibil: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/5.Trasaturile%20definitorii%20si%20formele%20concursului%20de%20infractiuni.pdf (vizitat 14.03.2023)
7. COTEANU, I., *Limba română contemporană: Vocabularul*. București: Editura Didactică și Pedagogică, 1985, 256 p.
Disponibil: <https://humanities.studiamsu.md/wp-content/uploads/2022/01/14.-p.-105-113-1.pdf> (vizitat 07.03.2023)
8. *Dicționar explicativ al limbii române*. Disponibil: <https://dexonline.ro/definitie/cumul> (vizitat 12.03.2023)
9. *Dicționar juridic* (online). <https://legeaz.net/dictionar-juridic/concurs-de-infractiuni> (vizitat 12.03.2023)
10. *Ghid cu privire la aplicarea pedepsei*. Chișinău: 2014 Disponibil: <https://crjm.org/wp-content/uploads/2015/01/Ghid-cu-privire-la-aplicarea-pedepsei.pdf> (vizitat 12.03.2023)
11. LUCA, A., *Terminologizarea, determinologizarea și reterminologizarea în limba română (în baza lexicului sportiv)*, Chișinău: 2019 Disponibil: <https://edu.asm.md/sites/default/files/Rezumat%20LUCA%20rom..pdf> (vizitat 12.03.2023)
12. MINCU, E., *Sistemul terminologic medical: modelare și remodelare*
Disponibil: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/30-36.pdf (vizitat 14.03.2023)
13. NICHITA, C., *O diacronie a cazurilor de reterminologizare în triada: inteligența emoțională – inteligența cognitivă – inteligența artificială* Disponibil: https://philologia.ifr.md/archive/2_2023/9_Cristina_Nichita_Procedeu.pdf (vizitat 23.03.2023)
14. PLEȘCA, G., *Limbajul de specialitate, particularități și caracteristici* Disponibil: https://www.researchgate.net/profile/Galina-Plesca/publication/331994072_Limbajul_de_specialitate_particularitati_si_caracteristici/links/5c9a4243299bf111694986f3/Limbajul-de-specialitate-particularitati-si-caracteristici.pdf
15. RADU, Z., VULPE, A., Extinderea semantică și impactul ei asupra limbajului social-politic. In: *Lexic comun / Lexic specializat. Analele Universității „Dunărea de Jos” din Galați*. Fascicula XXIV, Anul V, 2012, nr. 2 (8), p. 53-58. ISSN 1844-9476
16. SERVICIUL FISCAL DE STAT, site oficial.
Disponibil: <https://sfs.md/ro/ordinele-de-baze-de-date-de-generalizare/753> (vizitat 12.03.2023)
17. СУПЕРАНСКАЯ А.В., ПОДОЛЬСКАЯ Н.В., ВАСИЛЬЕВА Н.В. *Общая терминология. Терминологическая деятельность*. Москва: Изд. 4-е. URSS. 2014. 288 с. ISBN 978-5-382-01475-3.